

Oude huizen in de Rhenense binnenstad en hun bewoners

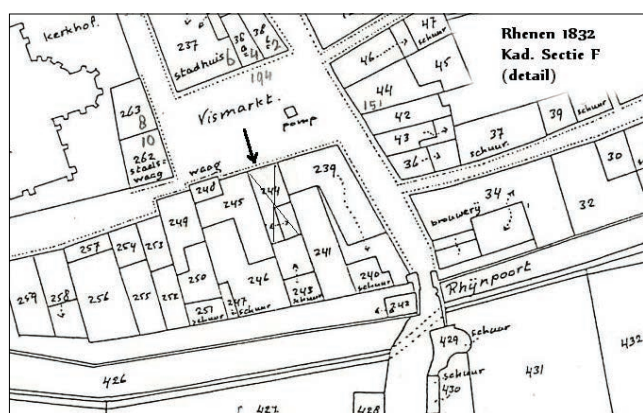
Het huis Thiell aan de Markt en de familie Van Helden

Henk P. Deys, Herman E.L.H.M. Horsthuis en Ad J. de Jong

In het laatste meinummer van Oud Rhenen, in het artikel over de stadsbrief van 1403, kwamen de 'Plooierijen' te Rhenen aan de orde. Dit was een roerige periode rond 1700, waarbij een deel van de burgerij in opstand kwam tegen de zittende oligarchische 'regentenkliek', een beperkte groep van stadsbestuurders, die de macht in handen hadden en elkaar baantjes toeschoven. Bij deze Plooierijen kwam nadrukkelijk de persoon van Frans van Helden naar voren. Deze had de hand weten te leggen op stukken waaruit de privileges zouden blijken die ooit door de bisschoppen van Utrecht aan de burgerij van de stad Rhenen waren verleend. Frans van Helden behoorde tot een familie van schippers en herbergiers; zijn betrokkenheid zal te maken hebben gehad met de rol van de gilden in het stadsbestuur, waar gildemeesters deel van uitmaakten.

Uit rekeningen van de gilden blijkt dat men o.a. vergaderde in een herberg aan de zuidzijde van de Markt met de naam Thiell, ook wel in archiefstukken 'het huys daer Thiell uythangt' genoemd.

Hieronder zal ingegaan worden op de structuur van de familie Van Helden einde 17^e/begin 18^e eeuw en de geschiedenis en bewoning van het huis 'Thiell', vanaf de 17^e eeuw tot het in 1944 en 1945 door bombardementen geheel werd verwoest.

Kadasterkaart Sectie F 1832 detail, met pijl naar pand Thiell aan de Markt.

DE FAMILIE VAN HELDEN

In 1650 wordt een Jan Huijbertsz van Helden genoemd als burger van Rhenen. Op 28 januari koopt zijn zoon Huijbert Jansz van Helden een huis en schuur op de Markt in Rhenen, genaamd 'waer Thiell uijthangt', van de familie Van Ijsendoorn voor een bedrag van 1859 gulden. Hieronder volgt een kort overzicht van de structuur van deze familie van Helden, met het accent op de eerste in Rhenen voorkomende generaties. We komen de Van Heldens veelvuldig tegen in gerechtsstukken, niet alleen met betrekking tot civiele processen en transporten, maar ook processtukken over vechtpartijen en ontduiking van impost op bier en wijn. De meeste gegevens over de familie Van Helden, later in de Betuwe ook wel gespeld als Van Helten, zijn verzameld door Herman Horsthuis; deze zijn deels te vinden op internet op de site van Bob van Helten (www.genealogieonline.nl/stamboom-van-helten). Hieronder volgen deels de gegevens van de Rhenense tak.

I. Huijbert van Helden, geb. circa 1580; hij trouwde mogelijk circa 1605 met Jacomina N.N.

II. Jan Huijbertsz, vermoedelijk circa 1610 geboren te Helden, mogelijk schipper en vrijwel zeker brouwer/herbergier. In 1650 wordt hij pachter van de impost op bieren genoemd; hij overlijdt te Rhenen circa 1659/1660 en o.tr./tr. te Rhenen 31-1-1636/Gorinchem 10-2-1636 en tr. te Arkel 2-3-1636 met Judith Jans, geb. Arkel (=Wamel) circa 1618, bij het huwelijk wonende in Gorinchem. Zij overlijdt te Rhenen circa 1673/4. Uit dit huwelijk zijn 9 kinderen bekend, waaronder Huijbert (ca. 1640), Frans (1642) en Jan (1644) van Helden; zie IIIa, IIIb en IIIc.

Judith Jans hertrouwt, na het overlijden van haar man, te Rhenen 20-4-1661 met Willem Dircksz van Varssevelt, j.m. uit Rhenen, genoemd als herbergier na 1669; hij overlijdt na 28-1-1685. Uit dit huwelijk wordt in 1663 Lubbert van Varssevelt geboren. Na het overlijden van Judith Jans hertrouwt haar tweede man zo'n 8 jaar later te Rotterdam (ondertrouw te Rhenen 20-6-1681) met Hendrikje Cornelissen uit Achterberg, dan wonende te Rotterdam. Zij krijgen in Rhenen nog twee kinderen, Dirck (1682) en Judith (1685) van Varssevelt.

IIIa. Huijbert Jansz van Helden, geb. Rhenen circa 1640 (hiaat in het doopboek 1638-1641), brouwer/herbergier aan de Markt in het huis 'Thiel', later veerschipper van Utrecht naar Amsterdam, overl. tussen 1674-1676 (wordt bij het overlijden van zijn vrouw Huijbert Jansz van Hilten genoemd). Hij o.tr. te Rhenen 20-5-1661 Gijsbertje Jans van Lockerenbergh, begr. te Amsterdam 4-8-1673 op het Heiligeweg en Leidsche Kerkhof. Zij was eerst weduwe van Jan Cornelisz van Bruijnsweert. Er zijn drie kinderen van dit echtpaar bekend. Hij komt later ter sprake bij de bewoningsgeschiedenis van het huis Thiell aan de Markt.

IIIb. Frans Jansz van Helden, ged. Rhenen 3-7-1642, eerst bakker, later koopman (pachter van de impost op de brandwijnen in Rhenen), overl. in 1713, vóór 13 november.

Rechts: Het zegel van schepen Huijbert Hendricksz van Ijsendoorn uit 1621 met zijn familiewapen, drie hoefijzers en een roos in het schildbart (charter-collectie Oud Archief Rhenen)

Links: Het 17^e eeuwse wapen Van Ijsendoorn met de drie hoefijzers (uit het wapenboek van Gelders Overijsselse studenten).

Hij tr. Rhenen
21-10-1666
met Nieske

Huijberts van Ijsendoorn, ged. Rhenen 6-2-1642, overl. tussen 17-7-1691 en 1702, maar vermoedelijk al in 1691. Zij was een dochter van Huijbert Hendricksen van Ijsendoorn, schepen van Rhenen, en Aeltje Jans van Brenck. Er zijn 10 kinderen van dit echtpaar bekend, waaronder Cornelis (1668) en Jan (1672) van Helden; volgen IVa en IVb.

Frans van Helden speelde een belangrijke rol tijdens de 'Plooiërijen' te Rhenen. Zie hierover J. Combrink, 'Oproer in Rhenen, de Plooiërijen', in *Oud Rhenen* 4 (1985), nr. 3, p. 4-11. We publiceerden hier reeds over in *Oud Rhenen* mei 2016. Hij hoorde tot de groep dissidenten waarvan er een aantal moest vluchten omdat ze anders gevangen werden gezet. Een en ander heeft mogelijk te maken met de rol van de gilden in het stadsbestuur. Frans van Helden wordt namelijk in 1683/4 en 1701/2 genoemd als gildemeester van het St. Nicolaas- of Kramersgilde.

Belangrijk was te weten hoe de rechten aan burgers en gilden ooit waren vastgelegd door de bisschoppen van Utrecht. Frans had inzage gekregen in deze rechten via stukken die hij van de weduwe van deurwaarder Lijster had gekregen. Ook zou secretaris Cornelis Klerck, horend tot de 'Nieuwe Plooi', gezegd hebben dat er op het stadhuis brieven lagen die betrekking hebben op de privileges van de burgers. Frans van Helden en anderen worden hierover verhoord, immers de secretaris hoort niet 'uit de school te klappen'. Uiteindelijk komt de zaak later tot rust en worden afspraken gemaakt naar de toekomst.

In 1703 koopt Frans van Helden, via publieke verkoop, een huis met bijbehorende schuur van Maes Jansz van Velthuijsen, 'staande in de Langeherenstraat bij de Raeije put'. Dit is het huis dat vlakbij de put onderaan de Molenstraat stond, aan de zuidkant van de Herenstraat. Dit is een huis dat later het huisnummer 109, kadastraal nummer F159 kreeg; dit kwam begin 19^e eeuw via de familie Jelissen bij apotheker Dietz terecht.

Bij graafwerkzaamheden werd in 1993 een soort reservoir,

men dacht eerst een put, gevonden, dat vloeistofdicht bekleed was met grijze plavuizen. Dit reservoir moet ongeveer in de tuin of binnenplaats van het huis van Frans van Helden hebben gestaan.

Het zou een reservoir voor schoon water kunnen zijn geweest; ook is gedacht aan een looi- of pekelkuip of een bewaarplaats voor drank. Amateurarcheoloog wijlen Joop Th.M. Mom heeft grondig onderzoek gedaan en het reservoir opgemeten. Hierover is gepubliceerd in het meinummer van *Oud Rhenen* in 1993. Men heeft na de vernieuwing van de Rhenense binnenstad een opbouw boven dit reservoir gebouwd om de plaats te markeren; men kan er nu nog in kijken.

In 1713 wordt de nalatenschap van Frans van Helden en Nieske van Ijsendoorn publiek verkocht om uit de opbrengst crediteuren te kunnen betalen. Hiertoe behoren genoemd huis en nog een huis staande bij de Rijnpoort. Dit laatste wordt gekocht voor 186 gulden door Hendrik van Manen. Het huis in de Langeherenstraat met een halve schuur wordt gekocht door Willem Hoolhorst, burger van Rhenen.

Over een dochter van Frans van Helden, Judith genaamd, is een pikant detail bekend. Op 15-4-1706 namelijk, 10 dagen voor het huwelijk van Judith met Wessel van Velthuijsen, speelt er voor het gerecht in Amerongen een pijnlijke kwestie. Wessel wordt door Elisabeth Gerrits aangeklaagd; zij zegt dat hij vleselijk contact met haar gehad heeft, waardoor zij in september 1714 bevallen is van een zoon, Gerrit genaamd. Hij zou met haar moeten trouwen, maar hij weigert omdat hij van plan is te trouwen met de persoon van Judith van (H)Elten. Hij zegt dat Elisabeth voor zijn bed is gekomen en dat hij haar 8-9 schellingen heeft betaald, maar dat hij haar nooit trouw beloofd heeft. Hij moet 90 gulden betalen. Wessel van Velthuijsen trouwde als j.m. van 's-Gravenhage en wonende te Amerongen, te Rhenen op 25-4-1706 met Judith van Helden. In 1714 trouwde hij als weduwnaar van Judith van Helden te Rhenen met Roelofje Buijsmans.

IIIc. Jan Jansz van Helden, ged. Rhenen 21-2-1644, overl. in april 1681, tr. Rhenen 21-4-1669 met Dorothea Cornelisse van Brenck, vermoedelijk een dochter van Cornelis Jansz van

Brenck, die brouwer te Rhenen was. Van hem bevindt zich een grafsteen in de Cunerakerk, met daarop als familiewapen drie lelies, 2 en 1 geplaatst. Cornelis Jansz van Brenck

Grafsteen van Cornelis Jansz van Brinck (ook wel Van Brenck genoemd) in de Cunerakerk met zijn familiewapen, drie lelies (foto A.J. de Jong)

was driemaal getrouwd, eerst in 1636 met Merritje Jans van Lockerberch, ten tweede in 1643 met Barbara Verhell, met wie hij op 14-9-1645 een testament laat opmaken; op 28-10-1650 staat vermeld dat hij een onmondig kind,

Foto's uit 1993 met de situatie na vernieuwing van de binnenstad. Op de achtergrond de slijterij van P. Thijssen (nu Rabobank) met een kijkje in het met plavuizen beklede reservoir (foto's A.J. de Jong)

vermoedelijk Mechtelt, heeft bij Barbara Verhel, die dan kennelijk is overleden. Zij was waarschijnlijk een dochter van de waard Verhell in herberg De Sleutels. Hij trouwt voor de derde keer in 1648 met Neeltje Claesdr Moll. Deze had al een kind bij Jan Aertsz. Zij hebben dan een huis aan de Markt. In 1670 wordt Neeltje Mollen, weduwe van Cornelis Jansz, genoemd met een brouwerij in de Visserstraat. Brouwer Cornelis Jansz van Brenck heeft tenminste twee kinderen, Dirck en Gijsbert, gekregen bij Neeltje Claesdr. Moll.

Bovengenoemde Jan Jansz van Helden was schipper. In een rekening van het schippersgilde van 1668 lezen we dat *Jan Janse* (er stond *IJanse*) *van Helden aengenomen is als gylbroeder*; hij is dus lid geworden van het Rhenense schippersgilde. Op 4 januari 1675 verschijnt er een akte bij notaris Dirck van der Grou, openbaar notaris bij het Hof van Holland, zetelende te Amsterdam. Daarin verschijnt Jan van Helden, schipper van een damloper (een soort botter), wonende te Rhenen en zich tegenwoordig binnen deze stad (Amsterdam) ophoudende en in dienst geweest van 'deser landen'. Hij machtigt zijn broer Huijbert (in deze akte Huijbert van Hilten genoemd), schipper van Utrecht op Amsterdam, voor een aantal zaken. Dit stuk is opgenomen in het gerechtelijk archief van Rhenen. Uit dit huwelijk zijn een zoon Johannes en twee dochters, Barbara en Jacomina geboren. Van Jacomina, die op 31-10-1675 gedoopt wordt te Rhenen als dochter van Jan van Helten en Dorothea van Brenk, verschijnt er in 1692 een verklaring dat Jacomijn van Helten wees is en door het weeshuis in de kost gedaan is bij de weduwe van Gerrit Heij; volgens de weduwe heeft zij

enige goederen van haar gestolen.

IVa. Cornelis van Helden, ged. Rhenen 30-8-1668, pachter van de stadsimpost en bieraccijns, overl. na 1705, tr. Rhenen 30-3-1690 met Elisabeth van Borculo, ged. Amersfoort 18-8-1657, dochter van Thimotheus Jansz van Borculo en Jacobie Jans Baken. Uit dit huwelijk zijn twee kinderen bekend, Jacomina en Frans van Helden.

Op 17-7-1691 kennen Frans van Helden en Nieske van Ijsendoorn, die ziek te bed ligt, elkaar het vruchtgebuik voor de langstlevende toe. Zij stellen tevens hun zoon Cornelis van Helden en Nieskes broer Hendrick van Ijsendoorn aan tot voogden over hun erfgenamen. Frans van Helden en zijn zoon komen we veel tegen voor het gerecht in verband met civiele processen en strafrechtelijke zaken verband houdende met vechtpartijen. Dit blijkt te horen bij de functie van pachter van de impost. In 1697 is er een proces van Frans van Helden (samen met zijn zoon Cornelis van Helden, burgemeester Wijckerslooth en schepen Van Laer) tegen herbergier Jan van Leeuwen over fraude met de impost. In 1699 wordt Cornelis van Helden verhoord. Hij reed samen met Henrick van Ijsendoorn mee met de voerman Dirck van Brenck. Onderweg, te Amerongen, kwam men deze Jan van Leeuwen tegen en er ontstond een vechtpartij. Ook zijn er vaak problemen in de herberg onder in de Grebbe, die waarschijnlijk veel door schippers werd bezocht. Zo zijn er in de periode 1701-1703 conflicten tussen Hendrick van Ijsendoorn als pachter van de middelen, Frans van Helden als pachter van het logiesgeld en Cornelis van Helden als pachter van de stadsimpost en bieraccijns, contra Jacobus Valck, herbergier in de Grebbe. Hij heeft hen uitgescholden en tegengewerkt toen ze bieren wilden peilen bij hem.

Op 18-7-1703 richt Frans (Franchoijs) van Helden zich tot de Staten van Utrecht. Hij wil de impost op de gebrande wijnen en gedestilleerde wateren, hetgeen hij nu vier jaar heeft gedaan, graag continueren, hetgeen wordt goedgevonden. Hij meldt wel dat hij veel schade heeft geleden door de pachters in Veenendaal, die 'kelders met brandewijnen en wateren hebben opgericht', die zij bij nacht en ontij in het district van Frans van Helden hebben binnengesmokkeld. In de periode 1704-1708 zijn er proceszittingen van Frans van Helden en Roelof Vermeer als pachters van de impost op wijnen contra Hendrick van Wijckerslooth, die vijfmaal een vaatje wijn aan genoemde Jacobus Valck, herbergier onder aan de Grebbe heeft geleverd, zonder impost te betalen. En zo gaat het maar door; het stadsgerecht heeft de handen vol aan de pachters van de impost. Ook zoon Jan van Helden krijgt later als pachter van de impost op brandewijnen veel te maken met ontduiking van de impost.

IVb. Jan van Helden, ged. Rhenen 11-2-1672, vanaf 1712 pachter op de impost op brandewijnen en pachter op het bestiaal; hij overl. na 1-9-1715 en tr. te Rhenen op 29-1-1699 (als van Helten) met Peternel van Hoeven, j.d. van Rhenen,

Stadswapen van Tiel uit de 17e eeuw; gevelsteen boven de Waterpoort in Tiel

overl. vóór 1-9-1715, dochter van Petrus van Hoeven, schepen en raad van Rhenen, en Huberta Lindewij (Lindenius). Deze Petrus van Hoeven trouwt voor de tweede keer in 1695 met Sophia van den Boeckhorst, weduwe van Justus Tosseijn, wonende in Amsterdam. Uit dit huwelijk zijn drie kinderen bekend.

In 1710 speelt voor het gerecht een zaak tussen Jan van Helden en Wessel van Velthuijsen, als pachters van de impost op gebrande wijnen, contra de weduwe van Willem van Bronckhorst onder de Bergh over ontduiking van impost. In 1712 zijn het schippers uit Veenendaal die de impost ontduiken' het gaat maar door.

De herberg in de Grebbe was een plaats waar vaak schippers uit Veenendaal vertoefden en er waren daar de nodige vechtpartijen. Dit was ook het geval in de herberg Thiell aan de Markt. De herbergiers worden vaak als getuige gehoord.

Maar ook de herbergiers zelf waren geen lieverdjes. Zo wordt op 11-9-1667 vermeld dat Gerrit Willems van Bronckhorst 'onder de berg bij de Grebbe' in zijn ouderlijk huis zijn vader en moeder met een stok geslagen heeft en hen nu opnieuw 'kwalijk bejegend en geslagen' heeft ten huize van Huijbert Jansz van Helden, herbergier. Dit was dus in de herberg Thiell aan de Markt, waar ook schippers vaak te vinden waren en het schippersgilde vergaderde. Zoonlief uit de Grebbe kwam dus zijn ouders nog eens even verder onder handen nemen.

Jan van Helden koopt in 1718 de herberg 'daer de Swaen uythangt' van Arien Gijsbertsz en Annetge Cornelisse, die deze herberg ooit gekocht hadden van Jurriaen Baers.

Dit was een oude herberg in Rhenen, die reeds in de middeleeuwen genoemd wordt. Deze stond 'aent Hoff', op de noordoosthoek van de Lange Herenstraat en de Dootstraat (huidige Torenstraat). Ten zuiden ernaast lag ooit de ommurde tuin met het 'bouhuys' (de boerderij) behorend bij het Agnietenklooster. Er was ooit een gang onder de Dootstraat, langs welke de Agnieten ongezien naar deze boerderij konden gaan. Later kwam hier de stal behorend bij het Koningshuis.

Herberg De Swaen, hier links op een detail van de tekening van Haakman (ABR 212), de steunbeer rechts is ook zichtbaar op de foto

Van deze oude herberg de Swaen bestaan nog oude afbeeldingen en zelfs foto's. Rond 1900 werd de herberg aan het Hof afgebroken en vervangen door nieuwe, hogere bebouwing. We hopen over de bewoningsgeschiedenis van deze oude herberg nog eens separaat te publiceren.

De herberg Thiell aan de Markt in Rhenen kwam al een aantal malen ter sprake. Hieronder vervolgen we met de bewoningsgeschiedenis vanaf de 17^e eeuw tot aan de totale verwoesting door bombardementen tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Tekening van Jan de Beijer uit ca. 1745 met de Markt en het huis Thiell (fotocollectie H.P. Deys)

GESCHIEDENIS VAN HET HUIS 'DAER THIELL UYTHANGT'

Over de herberg 'het huys daer Thiell uythangt' vinden we al vermeldingen in archiefstukken uit de 17^e eeuw. Het huis kreeg later het huisnummer 135 en na 1830 een kadastraal nummer F244.

Er hing vroeger aan de gevel waarschijnlijk een uithangbord met het wapen van de stad Tiel.

Op een fraaie tekening van Jan de Beijer (1703-circa 1785) uit circa 1745 met zicht op de Markt zien we inderdaad aan het pand waar zich de herberg Tiel bevond twee uithangborden aan de gevel, waarop ongetwijfeld het wapen van Tiel was afgebeeld.

Hieronder wordt nader ingegaan op de bewoningsgeschiedenis, eigenaren en bewoners, van dit huis vanaf de 17^e eeuw.

17^E EEUW

Op 8-4-1651 verschijnen voor het gerecht van Rhenen achtereenvolgens Aert Cornelisz wonende tot Heusden (d.i. Opheusden) en Jantge Jans, zich sterk makende voor Claes Thonisz en Rijckgen Evertsz en de kinderen 'bij Willem Volkercz aen Rijckgen verwekt' en naar 'rato caverende' (naar evenredigheid vertegenwoordigend) Cornelis Hermens en Henrickske Jans en Willem Petersz met Elisabeth Jans. Gezamenlijk transportereren zij ten behoeve van Antony van Brenck en Haeske Huijberts van Isendoorn *seeckere huys op de Merckt daer Thiell uijt is hangend*. Het huis Thiell, dat in 1672 in bezit is van Huijbert Jansz.

Op 15-1-1672 worden dit huis van Huijbert Jansz van Helden en ook een perceel tabaksland publiek verkocht; Dirck Henricksz van de Wael koopt het huis voor 1010 gulden. Op 15-9-1675 wordt zijn weduwe genoemd als eigenaar. Jaren later wordt op 26-3-1696 het huis 'daer Thiel uijthangt' van Henrick de Wael, mogelijk een zoon van bovengenoemde, opnieuw geveild. Dit op verzoek van de weduwe van Jan Gijsbertsz van Deventer, waarschijnlijk een schuldeiser. Meest biedende is Roelof Geurtsz van den Oosterkamp, die het huis koopt voor zijn zoon Herbert van den Oosterkamp; deze was een paar jaar daarvoor in 1694 te Rhenen getrouwd met Evertje Vergeer. Het huis blijft dan tot begin 18^e eeuw in de familie Van den Oosterkamp.

18^E EEUW

Op 19-5-1718 verschijnt voor het gerecht van Rhenen Marcus Dirksen (Booms) als 'momboir' (voogd) over Roelofje, nagelaten dochter van zaliger Herbert van den Oostercamp en wordt haar helft van het huis aan de Markt met schuur gevoegd bij die van haar broer Jacobus van den Oostercamp, die op 17-11-1715 te Rhenen gehuwd was met Maria de Bruijn. Niet zo lang daarna komt het huis bij de familie Van Papeveld (Papevelt) terecht. Via Willem Jelissen van Papeveld, genoemd als eigenaar in 1720, gaat het naar Niesken van Papeveld, eigenaar in 1744 en vervolgens naar Arien van

Papeveld.

Op 21-1-1766 transporteren Arien van Papeveld en Margaretha van Eijmeren de 'huysinge over het stadhuis' aan de Markt aan Cornelis van Dijk en Gijsbertje Lammen.

Op 16-7-1771 verkopen die het huis aan de Markt aan Reijndert Croes en Aalbertje Lubberts, die het voorts op 2-5-1788 transporteren aan Levi (Levij) Abrahams, j.m. (ongetrouwd toen nog kennelijk). Deze trouwde later met Leentje Levij van Gelder. Zij waren aan het begin van de 19^e eeuw nog eigenaren.

19^e EN 20^e EEUW

In 1809 komen wij op het toenmalige adres nr. 135 Levy Abrams tegen, slagter en vleeshouwer. Hij was gehuwd met Leentje Esaijas. In zijn overlijdensakte (1813, 52 jaar) staat vermeld dat hij Levij Abram van Gelder heette. Zijn ouders waren Bram Levi van Gelder en Meijntje Joseph. Leentje is waarschijnlijk niet in Rhenen overleden. In een opgave uit 1812 wordt vermeld dat er 5 gezinsleden woonden. Het was kennelijk armoe troef in dit gezin, want in een opgave uit 1813 wordt bij Levij Abrams, slagter en vleesverkoper geregistreerd: winkel doende, armoede. Op 20-1-1815 verkochten Leentje Levij van Gelder, weduwe van Levij Abrahams en Saartje Abrahams een huizinge met aanhorige schuur, Markt No. 135, aan Jan de Gruiter, tabaksplanter.

Er stond vermeld dat ze daar eigenaar van waren geworden door erfenis van hun vader Levie Abrahams, die het huis op 2-5-1788 had gekocht. Op 21-8-1817 is Jan de Gruiter nog steeds eigenaar. Jan de Gruiter, ged. Rhenen 30-11-1766, was een zoon van Jan Willem de Gruijter en Jannigje van Amsterdam; hij trouwde met de uit Harlingen afkomstige

Hendrika Stamm-de Vrind, ca 1890 (fotocoll. H.P. Deys)

Foto vanaf de Cuneratoren in 1940. Rechts in het midden, met dakkapel, het huis F874

Gerardus de Vrind, ca. 1890 (fotocollectie H.P. Deys)

Ietje (Ijtje) Hunnius (ook wel Heenimis), d.v. Nicolaas Hunnius en Jitske Jansse. Tussen 1817 en 1828 heeft genoemde Jan de Gruiter kennelijk het huis verkocht aan slager Simon Israel en daarbij bedongen dat hij er met zijn vrouw en zoon in mag blijven wonen, samen met het gezin van de slager. Volgens een notariële akte d.d. 2-10-1828 verkoopt namelijk slager Simon Israel huis en erf No. 135 aan een Maria van Lent, die vervolgens op 15-9-1830 huis, erve en achtergelegen tuintje op de Markt No. 135 verkoopt aan Otto Stramm. Maria van Lent was te Utrecht geboren als dochter van Gerrit van Lent en Wilhelmina Herber. Volgens de volkstelling van 1830 woont deze Maria van Lent, 44 jaar, samen met haar zuster Johanna Geertruida van Lent, 43 jaar, weduwe van J.F. IJzerman, in het huis ernaast bij de familie Van Daalen, naast de boterwaag.

Johanna Geertruida van Lent was circa 1776 in Utrecht geboren als dochter van Gerrit van Lent en Wilhelmina Herber; zij overlijdt te Utrecht op 6-3-1847. Op 12-10-1829 woonde ze als weduwe van Johan Frederik IJzerman in de Marsch en droeg toen een huis en achterhuis No. 17, varkenskot, hof en boomgaard, genaamd Rhenensche Veerhuis in de Marsch, over aan Arnold Willem Baron van Brienens, kamerheer van de koning. De overdracht vindt plaats ten huize van Arnoldus Lijster aan de Markt.

De gezusters Van Lent hebben een oudere broer Jan van Lent, eveneens in Utrecht geboren; deze was getrouwd met Johanna Lodowina Sarto, overleden op 20-6-1848, dochter van Antonius Sarto en Stephani Reule. Jan van Lent was herbergier in 'Rhijnzicht', een herberg aan de noordkant van de Herenstraat, die vroeger 'De Bok' heette en in de late middeleeuwen 'St. Anthonis'.

Bij de volkstelling in 1830 blijkt Jan de Gruiter met vrouw en zoon Jan Willem in te wonen bij het gezin van Simon Israel, vleeshouwer (slager), gehuwd met Johanna Swelheim. Eigenaar van het huis is dan Otto Stram (ook wel als Stramm geschreven, zie onder). De volkstelling van 1830 verschaft ons wat meer details. Het

Oefening nieuwe brandspuit, 1916. Geheel links het hier besproken huis F874

adres Markt 135 blijft een slagerij, want we zien dat het pand bewoond wordt door Simon Israel, vleeshouwer, gehuwd met Johanna Swelheim. Ze hebben 4 kinderen: Jacob (kleermakersknecht), Hester, Matje en Vrouwtje. Inwonend zijn de 62-jarige dagloner Jan de Gruiter, zijn 74-jarige vrouw Ietje Heenimis met hun zoon Jan Willem, die bezembinder is.

Zowel Levy Abrams als Simon Israel hadden een joodse achtergrond, iets wat vaak voorkwam bij slaggers, vleeshouwers en

veehandelaren. In bepaalde perioden waren dit de enige beroepen die Joden mochten uitoefenen.

Otto Stram(m), zoon van Wilhelmus Hermannus Stram en Wouterina Willemina van Noord, trouwde te Rhenen op 23-12-1830 met Hendrika de Vrind, dochter van Gerardus de Vrind en Lambertje Bouman. We vinden hem als wolkammer ingeschreven, zowel bij het kadaster als in de burgerlijke stand. We zien hem echter ook als winkelier vermeld. Voor het huis was een 'belastbaar inkomen' van 45 gulden vastgesteld, dat al gauw verhoogd werd tot 54. Dergelijke bedragen zijn vergelijkbaar met onze tegenwoordige huurwaarde. Hoe het met de overdracht van het huis gelopen is, is moeilijk na te gaan. Duidelijk is echter dat het huis na het overlijden van Otto (1872) in 1873 verkocht (!) wordt aan zijn weduwe. Er werd het een en ander uitgebreid, want het belastbaar inkomen werd verhoogd naar 140. Lambartje Stark een nichtje via de familie De Vrind heeft na 1877 nog bij tante ingewoond. Hendrika overleed in haar woning in 1893 en in de verkoopakte van de woning staat vermeld: 'Tot de nalatenschap van genoemden Heer Otto Stramm behoorde als nog, - als door hem reeds vóór zijn huwelijk aangekocht en verbouwd: een woonhuis met erf en schuur te Rhenen aan de Markt, toen ter tijd kadastraal bekend in Sectie F nummers 243 en 244, thans nummer 874, huis, schuur en tuin groot 2a 4ca. Geen titel van aankomst gevonden'. In het kadaster staat daarentegen geregistreerd dat Hendrika de Vrind, weduwe Otto Stramm, het perceel reeds in 1873 zelf had verworven en dat zij dus eigenares was.

In 1891 kwam vanuit Antwerpen de in 1872 te Batavia (!) geboren, ongehuwde Guillaume Josef Leopold de Suijck

Afbeelding op sigarenzakje van Sigarenfabriek 'Cunera', Gebr. De Suijck (collectie H.P. Deys)

Foto uit de jaren dertig met het pand F874 rechts van de boom, op het naambord staat 'R. v. Laar Radio' (zie inzet rechts onder) (fotocollectie H.P. Deys)

en, volgens overlevering familie van een hoge Belgische militair. In eerste instantie kwam hij aan de Heerenstraat te wonen. Dit huis, F364 (Rh27), was een soort doorgangshuis waar veel kostgangers tijdelijk onderdak vonden; dit is op de plaats van de huidige Herenstraat 1. Waarom hij naar Rhenen kwam is onbekend. Hij verhuisde al spoedig naar de Rijnstraat, het huis op de noordelijke hoek van het Steile Steegje (thans Rijnstraat nr. 21, F124 Rh117). Hier woonde de slager Adrianus de Kruijff met zijn vrouw Huiberdina Liethof. Hun dochter Cornelia was in 1873 getrouwd met de tapijtfabrikant Lucas van Wijngaarden en via deze link moet Guillaume de Suijck in 1893 gehuwd zijn met Lucas' dochter Jacoba Cornelia. Het echtpaar verhuisde in 1894 naar de Markt, A142, later vernummerd nr. 5, het huidige nr. 14 (Kad. F244, Rh47). Dit pand werd door hem gekocht en gedeeltelijk herbouwd, de 'huurwaarde' steeg naar 160. Daar werden tussen 1894 en 1900 vijf zonen en twee dochters geboren, maar drie zonen overleden bij of kort na de geboorte. In 1898 kwam de jongere broer van Guillaume, Charles Victor Emile, geboren in Batavia (1877), gehuwd met Ester

Restant van de woning F874, ca. 1945/1946 (fotocollectie H.P. Deys)

Marie Constance Huijsmans, vanuit Brussel naar Rhenen en in maart van dat jaar stichtten de broers een 'vennootschap, ten doel hebbende het voor gemeenschappelijke rekening fabriceren van sigaren en het drijven van een handel in sigaren, tabak en wat daartoe verder behoort,- welke vennootschap te Rhenen werd gevestigd onder de firma 'Gebroeders de Suijck' Als borg voor de hypotheek stelde Guillaume ter beschikking 'een heerenhuis met schuur en tuin te Rhenen aan de Markt', Sectie F nummer 874, zijn eigen woning dus. Broer Charles heeft nog kort een huis in de 'Mevrouwenbuurt' bezeten, (kad. E913), zie ABR 271, het derde huis van rechts met de olielan-taarn. Is er ruzie geweest? In elk geval werd de vennootschap met wederzijdse toestemming reeds na enkele maanden ontbonden. Broer Charles vertrok in juli 1898 weer naar Brussel. Een sigarenfabrikant behoorde in die jaren tot een welgestelde en notabele klasse, het was een deftig beroep. Guillaume heeft het maar heel kort uitgehouden; hij liep, zoals dat voorkwam in die tijden, met zijn hoge hoed in de Heerenstraat, maar de fabriek verliep al snel. De vennootschap werd wegens faillissement ontbonden in 1901. De particuliere woning aan de Markt moest toen geveild worden en schoonvader Lucas kocht in 1901 het huis, eerst privé, later, in 1916 of 1917 verkocht hij het door aan zijn in 1873 gestichte Tapijtfabriek, de NV L. van Wijngaarden en Zonen Tapijt en Mattenfabriek. De 'huurwaarde' was inmiddels via 168 maar 177 gestegen. Guillaume, die nu tot de familie behoorde, kreeg in de fabriek een baan als chef van de ververij. Hoewel het een aardige man was, had hij geen enkel verstand van verven. De moeder van Guillaume, Elisabeth Pieters, (geboren in Batavia 1845) is bij haar zoon in komen wonen in 1914. Guillaume stierf in 1925; enkele maanden later overleed zijn moeder, beiden in Rhenen. Het is onduidelijk hoe de bewoning verder verliep. Het eigendom veranderde in 1934, toen de woning werd aangekocht door Lammerdina Wilhelmina van den Brink, vrouw van Roelof van Laar Roelofs zoon. Toch heeft 'de wed. G.J.L. de Suijck' nog enige tijd in dit huis gewoond. Tijdens de laatste oorlogsmaanden (1944-1945) werd het zuidelijk deel van de binnenstad door geallieerden beschoten. Hierbij raakte het pand zwaar beschadigd, het werd in 1946 gesloopt en het terrein werd, ten behoeve van de wederopbouw, in 1948 onteigend. En hiermee eindigt de geschiedenis van dit pand.

Roelof van Laar, geboren te Rhenen 3-11-1892 als zoon van Roelof van Laar en Hendrika Willemina van Dolderen, was eerder getrouwd met Neeltje van Sandijk, een schippersdochter, geboren te Maurik in 1896. Hij verhuisde per 3-8-1945 met zijn gezin naar de Cuneralaan 8. Hij was aanvankelijk groenten koopman en later radiohandelaar en kraamhouder. Zijn vader was ooit kastelein in een café bij de brug, genaamd 'Rijnzicht'. Dit café verkocht hij in 1923 en daarna had hij een pension onder aan de Duistereweg, aan de Trambaanweg.

Boven in het huis aan de Cuneralaan was een werkplaats, waar ra-

Alliantiewapen van het echtpaar Van Laar/Van Dolderen, vervaardigd door A.P. de Kleuver t.g.v. hun 50-jarig huwelijksjubileum (collectie Hanjo van Laar)

dio's werden gerepareerd. In de jaren '50 en '60 van de vorige eeuw had Roelof van Laar een kraampje op de Grebbeberg, waar hij snoep, limonade en souvenirs verkocht. Zijn kleinzoons Roef en Kees van Laar hielpen hem daar vaak in de weekenden, als er veel dagjesmensen langskwamen op weg naar het dierenpark Ouwehand of de militaire begraafplaats op de Grebbeberg.

Kleinzoon Roelof van Laar, geb. Rhenen 9-8-1942, was garagehouder te Rhenen en later uitbater van o.a. het horecabedrijf De Blauwe Kamer, bij het natuurgebied met dezelfde naam.

Deze Roelof ('Roefie') van Laar was in zijn jongere jaren een fervente motorcrosscoureur en werd later voorzitter van de Motor en Automobiël Club Rhenen en Omstreken (de M.A.C.R.O.) die nu nog jaarlijks een motorcross organiseert op Hemelvaartsdag.

Roelof van Laar (geb. 1892), met het korte witte jasje, bij zijn kraampje op de Grebbeberg (fotocollectie mevr. A. van Laar-Jansen)

GERAADPLEEGDE BRONNEN

De geraadpleegde bronnen zijn grotendeels als vermeld bij vorige artikelen in de rubriek 'Oude huizen in de Rhenense binnenstad en hun bewoners', verschenen in Oud Rhenen in de periode 2012-2016.

Belangrijke bronnen met informatie over eigenaars en bewoners van de huizen vormen ook dit keer weer vooral de transporten voor het gerecht van Rhenen, notariële archieven, de Doop- Trouw- en Begraafboeken van Rhenen en Bevolkings- en Burgerlijke Stand-registers van Rhenen vanaf 1812-1920. Deze bronnen kunnen alle worden geraadpleegd in het Regionaal Historisch Centrum Zuidoost Utrecht (RHCZOU), Archieftoegangen No.'s 63, 66 en 152.

Hans van der Heiden uit Linschoten zijn wij zeer erkentelijk voor het beschikbaar stellen van door hem verzamelde gegevens uit aktes, aanwezig in notariële archieven, met betrekking tot het huis Tiel aan de Markt.

Overige geraadpleegde bronnen zijn o.a.:

Genealogische gegevens met betrekking tot de familie Van Helden (Van Hilten, Van Helten), verzameld door Herman Horsthuis en Bob van Helten; veel van de door hen verzamelde gegevens zijn reeds te vinden op internet.

Archiefstukken met betrekking tot het St. Nicolaas- of Kramersgilde en het Schippersgilde te Rhenen, RHCZOU Toegang 152, Inv. No.'s 111 b en c. Lijsten en verklaringen met betrekking tot verlening van het burgerschap van de Stad Rhenen, RHCZOU Toegang 152, Inv. No. 102.

A.J. de Jong, *Opgroeven in de binnenstad van Rhenen*, Oud Rhenen september 1993, p. 55-71.

Laurens Schoenmaker, in samenwerking met Henk Deys, *Tegen de Helling van de Heuvelrug* (Matrijs Utrecht 2007).

Geschiedenis van Rhenen (Rhenen 2008, Matrijs Utrecht).

J. Combrink, *Oproer in Rhenen, de Plooierijen*, Oud Rhenen 1985, nr.3, p. 4-11.

A.J. de Jong, *De 'nieuwe' Stadsbrief van Rhenen uit 1403*, Oud Rhenen, meinummer 2016, p. 13 e.v.

A.J. de Jong en C.L. van Otterlo, *Genealogie en Heraldiek te Rhenen* (Voorthuizen/Zeist 1996).

Interviews van Henk Deys op 24 en 28-07-2000 met Lucas van Wijngaarden († 30-07-2000 !)

H.P. Deys, eigen fotocollectie Rhenen en database met betrekking tot bevolkingsregister en burgerlijke stand. H.P. Deys, *Achter Berg en Rijn – Over boeren, burgers en buitenlui in Rhenen* (Rhenen 1981); met bijv. Rh 147 wordt bedoeld het perceel op de plattegrond in het boek *Achter Berg en Rijn* (1981) pp 86 en 87, en met ABR 271 de afbeelding in ditzelfde boek.

A.J. de Jong, *De familie van Laar te Rhenen – Genealogie en heraldiek*, Oud Rhenen, september 1999, no. 3, p. 7-27.

Motorcrosscoureur Roef van Laar, met startnummer 81, tijdens een motorcross wedstrijd op de Grebbeberg op Hemelvaartsdag (fotocollectie R. van Laar)

Tenslotte volgt hieronder een overzichtstabel met eigenaren en bewoners van het huis Tiel in de 19^e en 20^e eeuw.

Jaar	Bewoner	Beroep	Eigenaar	Adres	Kadaster	Bijzonderheden
1801	Levi Abrams (ongehuwd)	Slager, vleeshouwer	Levi Abrahams	Op de Markt 135		In 1788 gekocht
1809	Levy Abrams (van Gelder) e/v Leentje Esaijas	Slager, vleeshouwer	Levi Abrahams	Op de Markt 135		
1812	Levi Abrams, 5 gezinsleden	Slager	Levi Abrahams	Op de Markt 135		Levy † 1813
1813	Nazaten Levi Abrahams	Slager, vleesverkoper, winkelniering, armoede	Wed. Abrahams en Saartje Abrahams	Markt 135		20-01-1815 verkoop aan Jan de Gruiter
1815	Jan de Gruiter ?	tabaksplanter	Jan de Gruiter	Martkt 135		
1828	Gezin Israel en gezin de Gruiter		Simon Israel	Markt 135		Bij verkoop inwoning bedongen
1828	Simon Israel e/v Johanna Swelheim		Maria van Lent	Markt 135		Verkoop Van Lent aan Stramm
1830	Gezin Israel en gezin De Gruiter		Otto Stram(m)	Op de Markt 135	F244	
1840	Otto Stram(m) e/v Hendrika de Vrind	wolkammer	Otto Stram(m)	Op de Markt 135	F244	
1850	Otto Stram(m) e/v Henderika de Vrind	winkelier	Otto Stram(m)	Op de Markt 135 > 142	F244	
1860	Otto Stram(m) g/m Henderika de Vrind	winkelier	Otto Stram(m)	Op de Markt 142	F244	
1873	Hendrika de Vrind, wed. Otto Stram(m)	geen	Hendrika de Vrind wed. Otto Stramm	Markt A 142	F244	Otto 1872 1886 flink verbouwd
1894	Hendrika de Vrind, wed. Otto Stram(m)	geen	Hendrika de Vrind wed. Otto Stramm	Markt A142	F244	Hendrika † 1893 verkoop
1894	Guillaume de Suijck e/v Jacoba v Wijngaarden	zonder	Guillaume de Suijck	Markt A 142	F874	Herbouw: huis en tuin verenigd, verkoop
1901	Guillaume de Suijck e/v Jacoba v Wijngaarden	zonder	Lucas van Wijngaarden	Markt A 5	F874	Lucas koopt op een veiling dit perceel
1917	Guillaume de Suijck e/v Jacoba v Wijngaarden	zonder	L.van Wijngaarden en Zonen Tapijt- en Mattenfabriek	Markt A5	F874	Perceel overgenomen door de Fabriek; De Suijck † 1925
1934	Roelof van Laar en Lammerdina v.d. Brink	Roelof: groente-koopman, later radio handelaar en -reparateur	Lammerdina Wilhelmina v.d. Brink e/v Roelof van Laar Roelofszoon	Markt A 5	F874	1945 verwoest, 1946 gesloopt, onteigend door gemeente Rhenen